

Otevřenost vůči Neočekávanému

Arthur Zajonc

Filosof se zeptal Buddhy: Pověš mi pravdu bez užití slov a bez mlčení?
- zenový kóan

Mikuláš Kusánský jednou sestavil pro své spolubratry v klášteře drobnou, avšak vynikající knihu *K vrcholu zření*, ve které doporučuje neobvyklá kontemplativní cvičení. Spolu s rukopisem pro mnichy poslal Kusánský obraz Krista namalovaný tak, že oči postavy hledí neustále na diváka. Potom doporučil mnichům, aby pověsili obraz do refektáře a rozdělili se do dvojic a pozorovali obraz. Každý z dvojice se postavil na opačný konec refektáře. Každý mnich zakusil, jak na něj postava hledí, což byla zvláštní situace ke kontemplaci. Pak Kusánský vyzval mnichy, aby chodili jeden k druhému a zatím si všímali, že namalované oči sledují nejen pohyb jednoho z nich, ale současně sledují i jeho společníka - nemožná skutečnost. Kusánský označil tuto zkušenost pojmem „sjednocení protikladů“. Toto cvičení bylo navrženo tak, aby cvičením se smyslovou skutečností zlomilo tyranii logického myšlení (čili *ratio*) a připravilo studenta na vyšší rovinu experimentálního poznání, které nazval *intellectus* či *visio*, zření Boha.

V zenové tradici by žákovi byl svěřen kóan podobný tomu, který je v úvodu k této kapitole, jakožto prostředek vyzývající konvenční intelekt. Ekai, rovněž nazývaný Mumon, sestavil soubor 48 kóanů nazvaný *Brána bez brány*. V jednom z nich Kjógen říká: „Zen se podobá muži, který se drží na stromě nad srázem pouhými zuby. Jeho ruce nesvírají větev, jeho nohy se o nic neopírají, pod stromem stojí člověk a ptá se: „Proč přišel Bódhidarma z Indie do Číny?“ Když muž na stromě neodpoví, pochybí, a když odpoví, spadne a zabije se. Co má tedy udělat?“ Smyslem není vyřešit otázku, ale žít toto dilema. Řešení vyvstane na jiné rovině vědomí, než je ta, která se okamžitě nabízí.

Kontrast mezi smyslově-tělesnou logikou a nadmyslovým světem

Záměrem tohoto cvičení i záměrem Kusánského bylo připravit přesun z jedné roviny zkušenosti do druhé. Brána, kterou přistupujeme k meditaci, je prahem oddělujícím dva světy či snad lépe dva aspekty téže nerozdělené skutečnosti. Náš obvyklý způsob zakoušení a chápání, jakkoli pro konvenční život nezbytný, se vzhledem ke zkušenosti a pochopení v nové rovině spojené s meditací jeví jako neadekvátní, ba dokonce chybný. Jak se blížíme k bráně meditace, musíme podstoupit náročný proces oproštění se od svých obvyklých očekávání vytvořených zkušeností ze smyslového světa a podívat se na skutečnost novými očima a otevřenou myslí.

V slavné Platónově alegorii si vězeň v jeskyni spolu se svými společníky uvědomí, kde se od dětství nacházejí. Ze světa venku neviděli nic a veškerá jejich realita sestává ze stínů na zdi

jeskyně. Osvobozený člověk vyšplhá dlouhou chodbou a dostane se ven na světlo mimo jeskyni. Když se vrátí domů, zpátky do jeskyně, jeho zpráva se setká s nepochopením, nedůvěrou a posměchem. Zachytit konvenčním jazykem či pojmoslovím zkušenost meditačního života může být vskutku obtížné. Ale u těch, kdo tuto zkušenost zakoušejí, se síly a skutečnost tímto faktem neumenšují. Zvláště na počátku cesty bychom se měli vyhnout pokusu porozumět tuto zkušenost z konvenční perspektivy vrozené smyslové logiky. Můžeme ji připustit a dovolit si nejistotu ohledně jejího významu. Přístup otevřenosti neočekávanému je nejvhodnější.

Podobně jako Mikuláš z Kusy i Rudolf Steiner popsal tyto obtíže pomocí kontrastu mezi smyslově-tělesnou logikou a inteligencí, která se více podobá zrění.

*To souvisí se skutečností, že pojmy můžeme používat pouze na fyzické rovině... Nicméně to, co můžeme mít jasně a bezpodmínečně spojeno prostřednictvím pojmů na fyzické rovině, se okamžitě mění, jakmile vstoupíme do sousedního nadmyslového světa. Pak vidíme tyto dva světy, jak se vzájemně pronikají, jeden může být uchopen pojmy a druhý nikoli, ten může být pouze vnímán.**

Zákony příčiny a následku, logika mechanického světa, tak obvyklá pro naši běžnou zkušenost, již není vhodná při posunu do oblastí, jež se nám otevírají prostřednictvím meditace. Jsou opravdově lidské činy, jako například odpuštění nebo nezištná láska, spoutány zákony kauzality? Někteří se domnívají, že ano, ale mýlí se. Jistě, mnohé z našeho života je determinováno vnějšími příčinami či řízeno psychologickými nezbytnostmi, avšak svoboda natahuje svoji jemnou ruku i dovnitř této neproniknutelné nadvlády zákona. Nemusíme být ovládnáni nenávisťmi nebo chtičem; ve skutečnosti čím více čelíme jednoduchým biologickým imperativům chování, tím více se stáváme lidmi. V meditaci se blížíme říši svobody. Tudíž rigidní zákony logiky založené na materiální existenci jsou nahrazeny tím, co bychom mohli označit za logiku bytosti či jednajícího. Na prahu takovéto říše jsme nuceni čelit „sjednocení protikladů“. Tak jako Kusánskému mniši i my bychom měli ustát protiklady, ba dokonce je využít a těšit se z jejich naprosté nemožnosti. Pouze tehdy, když se naučíme jejich jazyku, naučíme se jazyku svobody. K poznání oblastí, která se nám otevírá skrze meditaci, docházíme pouze učením se vnímat vůli (*visio*).

Dveře spojující prostory ze dvou stran

Dveře vždy spojují prostory ze dvou stran. Jinými slovy, když zakončujeme svou meditaci, měli bychom tak činit vědomě a projít zpět dveřmi směrem, který vede do ztělesněné reality se všemi jejími praktickými požadavky. Když ráno vstáváme, vracíme se ke svým denním povinnostem osvěženi noční poutí. Podobně plody naší meditace mohou a měly by být spojeny se životem. Nicméně pokud se nám na konci meditačního sezení nepodaří vrátit zpět s vědomým záměrem a své sezení nezapečetíme s vědomím vděčnosti, pak nám hrozí, že si meditatívni stav odneseme s sebou do života a svůj život prosníme. Nic z toho, co zakoušíme ve svém meditačním životě, by nás nemělo odvádět od světa nebo vést k nezodpovědným činům. Právě naopak, utrpení druhých i potřeby světa nás mnohem více tíží a my se pozdvihujeme, abychom se setkávali s jejich voláním s rostoucí moudrostí a silou. Meditace

* Rudolf Steiner: *Necessity and Freedom*, 25. ledna 1916, Anthroposophic Press, Hudson 1988, s. 21.

by nás nikdy neměla odvádět od života, ale spíše nás lépe vybavit pro jeho nároky. Řádný přechod prahu brány v obou směrech zaručuje, že se otevřeme neočekávaným darům ducha, ale zároveň upevňuje naše rozhodnutí být v životě činnými a soucitnými.

Tak jako mnozí další básníci, i Rúmí nás volá k bdělosti v kole žití a k překročení prahu posvátného života: mohli označit za logiku bytosti či jednajícího. Na prahu takovéto říše jsme nuceni čelit „sjednocení protikladů“. Tak jako Kusánského mniši i my bychom měli ustát protiklady, ba dokonce je využít a těšit se z jejich naprosté nemožnosti. Pouze tehdy, když se naučíme jejich jazyku, naučíme se jazyku svobody. K poznání oblasti, která se nám otevírá skrze meditaci, docházíme pouze učením se vnímat vůli (*visio*).

Dveře spojují prostory ze dvou stran

Dveře vždy spojují prostory ze dvou stran. Jinými slovy, když zakončujeme svou meditaci, měli bychom tak činit vědomě a projít zpět dveřmi směrem, který vede do ztělesněné reality se všemi jejími praktickými požadavky. Když ráno vstáváme, vracíme se ke svým denním povinnostem osvěženi noční poutí. Podobně plody naší meditace mohou a měly by být spojeny se životem. Nicméně pokud se nám na konci meditačního sezení nepodaří vrátit zpět s vědomým záměrem a své sezení nezapečetíme s vědomím vděčnosti, pak nám hrozí, že si meditatívni stav odneseme s sebou do života a svůj život prosíme. Nic z toho, co zakoušíme ve svém meditačním životě, by nás nemělo odvádět od světa nebo vést k nezodpovědným činům. Právě naopak, utrpení druhých i potřeby světa nás mnohem více tíží a my se pozdvihujeme, abychom se setkávali s jejich voláním s rostoucí moudrostí a silou. Meditace by nás nikdy neměla odvádět od života, ale spíše nás lépe vybavit pro jeho nároky. Řádný přechod prahu brány v obou směrech zaručuje, že se otevřeme neočekávaným darům ducha, ale zároveň upevňuje naše rozhodnutí být v životě činnými a soucitnými.

Tak jako mnozí další básníci, i Rúmí nás volá k bdělosti v kole žití a k překročení prahu posvátného života:

*Vánek za úsvitu ti přináší tajemství. ,
Nechod' znovu spát.
Musíš prosit o to, co vskutku chceš.
Nechod' znovu spát.
Lidé překračují práh,
tam, kde se dva světy dotýkají,
chodí tam a zpět.
Dveře jsou kruhové a otevřené.
Nechod' znovu spát.**

* Rúmí z *Essential Rumi*, Harper, San Francisco 1995, s. 36. (Rúmího dílo máme v češtině zastoupeno výběrem přeloženým z perštiny Jiřím Bečkou a přebásněno Josefem Hiršalem. Rúmí: *Masnaví. Básně vnitřního smyslu*. Dharmagaia, Praha 2001.)